

کاوش فرایند توسعه حرفه‌ای معلمان در مراکز تربیت معلم: نظریه داده بنیاد

مرتضی طاهری*
محبوبه عارفی**
محمدحسن پرداختچی***
محمد قهرمانی****

چکیده

مدارس بهتر از معلمانی که در آنها تدریس می‌کنند نیستند و توسعه حرفه‌ای کلید اصلی پیشرفت معلمان و رشد حرفه‌ای آنها است. این پژوهش فرایند توسعه حرفه‌ای معلمان در مراکز تربیت معلم را با استفاده از طرح نظام‌دار نظریه داده بنیاد کاوش نموده است. به این منظور ضمن مصاحبه فردی با ۱۱ نفر از مدرسان و مدیران با ۵ گروه از معلمان دوره ابتدایی و راهنمایی این مراکز مصاحبه گروه‌های کانونی به عمل آمد. نتایج تحلیل داده‌ها طی سه مرحله، کدگذاری باز، محوری و انتخابی حاکی از یازده مقوله کلی بود که در قالب مدل پارادایمی شامل: شرایط علی (انگیزه‌های بیرونی و درونی)؛ مقوله کانونی (مشارکت در یادگیری حرفه‌ای)؛ راهبردهای توسعه حرفه‌ای (فردی، مشارکتی و آموزشی)، زمینه (مدت زمان و تمرکز بر محتوا)؛ شرایط مداخله‌گر (عوامل سازمانی

تاریخ دریافت مقاله: ۹۰/۱۰/۱۳ تاریخ شروع بررسی: ۹۰/۱۲/۱۵ تاریخ پذیرش مقاله: ۹۱/۶/۲۰

* استادیار دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبایی، Mo_taheri@sbu.ac.ir

** دانشیار دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهید بهشتی

*** استاد دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهید بهشتی

**** دانشیار دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهید بهشتی

و روان‌شناختی) و پیامدها (برآورده نشدن انتظارات، تغییر دانش و نگرش و انتقال یادگیری)، فرایند توسعه حرفه‌ای معلمان در مراکز تربیت معلم و روابط بین ابعاد مختلف آن را منعکس می‌نمایند. در پایان بر مبنای نتایج به دست آمده، راهبردهایی برای بهبود فرایند توسعه حرفه‌ای معلمان در مراکز تربیت معلم ارائه شده است.

کلیدواژه‌ها: توسعه حرفه‌ای معلم، آموزش معلم، مرکز تربیت معلم، نظریه داده بنیاد

مقدمه

لازمه موفقیت تلاش‌های انجام شده در زمینه بهسازی آموزش و پرورش توسعه حرفه‌ای و افزایش دانش و مهارت معلمان، است. از این رو در دهه گذشته، کانون بحث و گفت‌وگو پیرامون کیفیت مدارس اثربخش، هرچه بیشتر متوجه توسعه حرفه‌ای معلمان^۱، بوده است (ریشر^۲ و همکاران، ۲۰۱۱). اهمیت «کیفیت توسعه حرفه‌ای» به دلیل تشدید چالش‌های پیش روی معلمان در حرفه معلمی و افزایش انتظارات مردم از «کیفیت آموزش» است (گنسر^۳، ۲۰۰۰).

معلمان، نه تنها یکی از متغیرهای نیازمند تغییر به منظور بهبود سیستم‌های آموزشی هستند بلکه مهم‌ترین عامل ایجاد کننده تغییر نیز محسوب می‌شوند. این وضعیت دوگانه معلمان در اصلاحات آموزشی، به عنوان یکی از عناصر اصلی و مجری تغییرات، توسعه حرفه‌ای معلمان را به حوزه‌ای در حال رشد و چالش برانگیز تبدیل نموده است (ویلگاز-رایمرز^۴، ۲۰۰۳)؛ اما آنچه در کانون این تلاش‌ها، به منظور شناخت توسعه حرفه‌ای مشترک است یادگیری معلمان، یادگیری چگونه یادگرفتن و انتقال دانش به عمل برای کمک به پیشرفت دانش‌آموزان است (آوالوس^۵، ۲۰۱۰).

توسعه حرفه‌ای معلمان عبارت است از «فرایندها و فعالیت‌های طرح‌ریزی شده به منظور افزایش دانش، مهارت‌ها و نگرش‌های حرفه‌ای معلمان تا اینکه بتوانند موجب بهبود یادگیری دانش‌آموزان شوند» (گاسکی^۶، ۲۰۰۰، ص. ۱۶). این تعریف دامنه وسیعی برای توسعه حرفه‌ای معلمان قائل است، با این حال رویکردهای جدید نسبت به توسعه حرفه‌ای، طرفدار یادگیری مادام‌العمر بوده و یادگیری حرفه‌ای را مداخله‌ای کوتاه مدت نمی‌دانند، بلکه توسعه حرفه‌ای معلمان را فعالیتی بلندمدت می‌دانند که دامنه آن از آموزش معلمان در دانشگاه تا دوره‌های ضمن خدمت فردی معلمان را در بر می‌گیرد (ریشر و همکاران، ۲۰۱۱).

پژوهش‌های گذشته با بهره‌گیری از روش‌های مختلف پژوهش به مطالعه ابعادی از